

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

В.А. ПРЕДБОРСЬКИЙ,
д.е.н., професор, Національна академія внутрішніх справ

«Корупційна пастка» влади: причини існування, зміцнення

У статті розглядаються причини існування та перманентного посилення корупційного ураження влади, яке відбувається разом зі збільшенням зусиль суспільства на антикорупційну боротьбу.

Ключові слова: інтенсивний тип тіньово-корупційного зростання, тіньове парасуспільство, макрокорупційне утворення.

В.А. ПРЕДБОРСКИЙ,
д.э.н., профессор, Национальная академия внутренних дел

«Коррупционная ловушка» власти: причины существования, усиления

В статье рассматриваются причины существования и перманентного усиления коррупционного поражения власти, которое осуществляется вместе с увеличением усилий общества на антикоррупционную борьбу.

Ключевые слова: интенсивный тип теневого коррупционного роста, теневое парасообщество, макрокоррупционное образование.

V. PREDBORSKIJ,
doctor of Economics, professor, National Academy of Internal Affairs

«Corruption trap» of power: the reasons for the existence, strengthening

This article discusses the reasons for the existence and strengthening of permanent defeat corruption authorities, which is carried out together with the increase in effort of society on anti-corruption struggle.

Keywords: intensive type of shadow-corruption growth, couple shadow society, macro corruption education.

Постановка проблеми. Аналіз сутності сучасних протиріч вітчизняного розвитку свідчить про наявність перманентного відтворення їх корупційногенності, імунітету до намагання обмеження корупційної влади. У чому причина наявності цього стійкого антиреформістського тренду, чи є він проявом лише надлишкової девіантності сучасного політико-економічного класу, чи є виразом нездоланих протиріч вітчизняного розвитку?

Вимоги сучасності щодо протидії корупційно-тіньовим суспільним процесам знайшли відображення у ряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави, таких як: закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про запобігання корупції» (2014), укази Президента України

«Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003) та «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки» (2015), цілий ряд відомчих актів з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з тіньової економіки та корупції відносяться праці В.Д. Базилевича, А.В. Базилюка, О.І. Барановського, П.Й. Барнацького, В.М. Бородюка, Г.С. Буряка, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, Я.Я. Дьяченка, С.О. Коваленка, І.І. Мазур,

В.О. Мандибури, О.В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії корупції зробили вітчизняні вчені-юристи.

У той же час у зв'язку з недостатнім системним вивченням явищ корупційно-тіньових деформаційних процесів причини їхнього існування та розвитку потребують подальшого вивчення причини системної сталості корупційного перерозподілу власності та влади, домінуючих впливів у тіньовій інституційній структурі, що стає тіньовою альтернативою системних суспільних реформ.

Метою статті є подальший дискурсивний розвиток вивчення сутності причинного комплексу корупційного зростання на основі тіньового перерозподілу власності та влади в тіньовому парасуспільстві, існування останнього як найактивнішого деструктивного, демотиваційного засобу економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічне життя вітчизняного суспільства проходить під перманентним посиленням загрози корупції як мегазагрози національній безпеці, головного засобу руйнації механізму державного управління, загрози, що синкретично з державою існує як корупційна пастка, в яку потрапляє влада при всіх спробах її реформування та революційного оновлення. Це обумовило для суспільства необхідність нагального пошуку причин існування феномену «корупційної пастки» та нормативного забезпечення виходу з неї.

Так, з початку 90-х років двадцятого сторіччя розпочато розбудову нормативно-правового інституційного забезпечення протидії корупції. У 1995 році був прийнятий Закон України «Про боротьбу з корупцією», у 2003 році Україна приєдналася до Антикоруційної мережі для Східної Європи і Центральної Азії (АСН) ОЕСР (ОЕСД).

У 2006 році Указом Президента України було ухвалено Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності». У Концепції визначено, що в Україні корупція є однією з проблем, які потребують невідкладного розв'язання. Вона становить значну загрозу демократії, реалізації принципу верховенства права, соціальному прогресу, національній безпеці, становленню громадянського суспільства. Тому створення дієвої системи запобігання корупції, розроблення комплексних заходів для протидії цьому явищу, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків є одним із пріоритетів держави. У Концепції стверджується, що корупція перетворилася на соціальне явище, яке набуває рис системного, що проникло у життєво важливі соціальні інститути і забезпечує їх функціонування. Також зазначаються політичні неефективні заходи, які вживають проти корупції в Україні, і зростання толерантності суспільства до корупції.

У 2011 році було прийнято Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки, в якій визначено, що реформування вітчизняного антикорупційного законодавства є незавершеним. Законодавчого врегулювання потребують такі питання, як: упорядкування адміністративних процедур і надання адміністративних та інших публічних послуг; притягнення до відповідальності юридичних осіб за вчинення їх уповноваженими особами корупційних правопорушень; удосконалення інституту конфіскації; притягнення до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень осіб, які

користуються недоторканістю. Національна антикорупційна стратегія реалізовуватиметься шляхом розроблення та ухвалення Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, яка за структурою відповідатиме Національній антикорупційній стратегії та міститиме перелік заходів, обсягів і джерел фінансування, очікуваних результатів, індикаторів, строків, відповідальних виконавців, а також партнерів із реалізації заходів.

У 2014 році було прийнято ряд антикорупційних законів: Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки, Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про Національне антикорупційне бюро».

Аналіз міжнародно-правових документів свідчить про наявність різних підходів до визначення поняття «корупція». У Довідковому документі ООН про міжнародну боротьбу з корупцією це поняття трактується таким чином: «Корупція – це зловживання державною владою для отримання вигоди в особистих цілях» [1]. У керівництві, яке було підготовлено секретаріатом ООН, поняття «корупція» включає: 1) крадіжку, розкрадання і привласнення державної власності посадовими особами; 2) зловживання службовим становищем для отримання невинуватених особистих вигод у результаті неопційного використання офіційного статусу; 3) конфлікт інтересів між громадським обов'язком і особистою користю. З цих визначень видно, що корупція виходить за межі хабарництва.

Експерти Ради Європи дають таке визначення поняття «корупція»: «Корупція – це хабарництво, підкуп та інша поведінка особи, яке наділено відповідальністю в публічному та приватному секторі, яке порушує свої обов'язки, виходячи з його публічного статусу як публічної особи, приватного найманого робітника, незалежного агента або іншого статусу подібного роду, і спрямовано на отримання неправомірних переваг будь-якого роду для себе або іншої особи» [2]. Таким чином, експерти Ради Європи розглядають проблему корупції не тільки в державному, а й у приватному секторі, а до суб'єктів корупційних правопорушень віднесено ще й незалежних агентів.

Масштаби корупції, сфера їхнього розповсюдження та характер наслідків, з одного боку, чинять суттєвий вплив на стан та розвиток тієї чи іншої економічної системи, з іншого – слугують об'єктивним індикатором благополуччя суспільної системи та її безпеки. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури за проблемою показав, що первісні причини прояву, розповсюдження, а також шляхи подолання (регулювання, зниження) корупції та зменшення негативних наслідків для суспільства необхідно шукати в характері управління суспільством, і насамперед в державному управлінні [3].

Подальше поширення корупції в Україні загрожує її національній безпеці, оскільки знижує ефективність дій влади, підриває її суспільну легітимність, стимулює поширення в суспільстві правового нігілізму, зневіри у цінностях демократії та верховенства права. Це має своїм наслідком зниження рівня конкурентоспроможності країни на світовій арені, її здатності адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики [4, с. 244–262].

Незважаючи на суттєве зростання засобів інституційного забезпечення боротьби із корупцією, сама їхня ефективність є неадекватно низькою відповідно до вимог суспільства та його

витрат на розбудову інституційної інфраструктури цієї боротьби, а сама антикорупційна протидія, у суспільній свідомості, перетворилася на своєрідний політичний плюмаж, імітацію, засіб отримання електоральних переваг та політичної прихильності. Щодо практичного та теоретичного чинника дослідження шляхів протидії корупції, то його недоліки, в значній мірі, визначені незадовільним дослідженням причин існування цього складного, полісистемного, синергетичного явища.

До вертикально інтегрованої полісистеми базисних причин стійкого відтворення такої небезпечної суспільної девіації, як корупція, її імунітету до антикорупційного реформування в Україні, слід віднести:

1) цивілізаційні особливості інституційної структури в Україні, її схильність до квазіобщинної організаційної природи;

2) особливості протиріч процесів модернізації, їх корупційногенний характер у зв'язку з виникненням, як результат незавершеної модернізації, гібридних (синкретичних) утворень;

3) формування тіньового парасуспільства із провідною функцією тіньового перерозподілу власності і влади, домінуючих вузлових впливів у тіньовій інституційній структурі; макрокорупції як їх головного, корупційного утворення;

4) наявність зовнішніх потужних корупційногенних постімперських факторів впливу.

І. Відповідно до висновків досліджень С. Хантингтона [5, с. 13–14] цивілізаційні ідентичності визначають моделі згуртованості, дезінтеграції та конфліктів країн, що відносяться до певних її (ідентичностей) форм. Цивілізаційні особливості визначають схильність окремих націй і до сприйняття та опанування таких фундаментальних проблем діяльності влади, якою є, зокрема, корупція, методи та засоби її подолання

Ідея особливої ролі цивілізаційної ідентичності в російському суспільстві вперше була висловлена філософом І.В. Киреевським, підхоплена О.С. Хом'яковим та Ю.Ф. Самарінін, для яких вона, зокрема, була аргументом на користь природного права селянина на землю і обов'язковості наділення його землею при переході від кріпосного права до капіталістичних відносин на землі.

Українські вчені теж приділили значну увагу дослідженню особливих цивілізаційних форм, зокрема общинних форм господарювання, її особливому значенню у соціально-економічних перетвореннях, їх особливий історичний долі в різних суспільних умовах, зокрема Росії та України, їх зв'язку з новими економічними формаціями, такими як кооперація, які генетично пов'язані з общинними утвореннями.

Так, відомий український економіст М.І. Зібер опублікував ряд окремих статей, а також працю «Нариси первісної економічної культури», в яких він значне місце відвів дослідженню общинних форм. Нагадавши про те, що сучасне його дослідження різних сторін життя первісних народів має велике значення, вчений підкреслив: «Общинні форми господарства в їх різних стадіях становлять універсальні форми економічної діяльності на різних ступенях розвитку» [6].

Найвідоміший український економіст М.І. Туган-Барановський опублікував цілу серію ґрунтовних праць, в яких, на відміну від сучасних українських дослідників, велика увага була приділена майбутньому общинних форм, зокрема досвіду влаштування соціалістичних общин в історії людства та аналізу цього досвіду [7, 8].

Після реформ 1861 року в Україні виникають різні форми економічної самооборони громадянства, які не втрачають ґрунту багатовікових народних традицій організації. Найважливішою з них, найближчою до селянської общини стає кооперація. Перший споживчий кооператив в Україні був створений у 1866 році у Харкові. Протягом 1866–1870 років в Україні діяло вже 20 споживчих кооперативів (загальна кількість їх в Російській імперії тоді становила 63). Серед визначних діячів кооперативного руху були такі видатні представники українського національного руху, відомі науковці як М. Драгоманов, М. Зібер, В. Антонович, О. Кістяківський, М. Яснопольський та ін. [9].

Вивчення країн «селянської цивілізації», втягнутих у сучасну капіталістичну систему як її периферія, дало можливість зробити принципові висновки. Головний зміст їх виявляється у наступному: капіталістична організація в цих країнах не могла витіснити організаційні форми, побудовані на общинних засадах. І не тільки не могла витіснити і трансформувати економічну структуру на властивих їй засадах, а й мала суттєву потребу у зміцненні альтернативних форм. Інакше кажучи, для проникнення та розвитку в певному секторі економіки країн капіталістичної периферії капіталістичних форм, інші сектори цієї економіки повинні були «відступити» до засад організації, побудованих на общинній пам'яті, перетерпіти свою «архаїзацію», стати більш традиційними за своєю структурою, ніж до цього.

Попередній цивілізаційно-інституційний досвід суспільства активно присутній у сучасній управлінській діяльності та визначає її ефективність, що обмежена рівнем урахування цього досвіду в діяльності державних і недержавних інституцій. У зв'язку з цим потрібно зазначити, що як сам процес використання знань, інформації має всезагальний характер, так і вертикальна передача інституційного досвіду, як компонент банку соціальної пам'яті суспільства, теж має всезагальні форми впливу на сучасну діяльність на весь її простір. Так, наприклад, пам'ять про здебільшого аграрне минуле національної економіки та її общинні організаційні форми обумовлює прояв цієї пам'яті у всіх новітніх формах діяльності, а не лише у тих з них, які належать до сучасної аграрної сфери, відтворення селянської культурної традиції в політиці, соціальній, духовній сфері, економіці. У той же час наявність самого механізму, який забезпечує безпосередність передачі цього досвіду, наприклад, в межах трудової селянської сімейної організації, або опосередкованість його в межах сучасних високотехнологічних сфер, обумовлює рівень повноти та автентичності цієї передачі.

Акцентуючи увагу на наявності суттєвої общинної традиції в організації української економіки, звичайно, треба пам'ятати про її більш обмежений характер, меншу питому вагу у структурі суспільної організації, ніж, скажімо, Росії.

Вплив стійкої інституційної матриці – пам'яті про попередні общинні родинно-територіально-службові зв'язки вже в сучасних умовах призводить до існування, зокрема, явища клієнтизму. У Східній Європі клієнтизм, взаємодіючи з різними видами та рівнями корупції, стає усталеною формою організації суспільства. Клієнтистська корупція поширюється на всі сфери суспільного життя, хоча фаворитизм, можливо, відіграє в ній (організації) важливішу роль, аніж корупція як така. Відчуття непорядності істеблшменту суб'єктів політичних процесів у такому разі неминуче. Повсюдна закритість кла-

нових зв'язків протообщинних утворень підсилює враження, що все чинне як на суспільному, так і на приватному рівнях (наприклад, у школах – це переваги, які під час набору абітурієнтів віддають певним учням порівняно з іншими), стає зрозумілим тільки в контексті клієнтських стосунків [10]. Наявність клієнтської структури як системи мережеских зв'язків, залежностей, які обумовлені цивілізаційним трендом розвитку національної суспільної організації, сприяє та обумовлює потенціал розвитку корупційних процесів.

II. Країнам селянської цивілізації, які утворюють в сучасних умовах «друге» або «мале» суспільство по відношенню до пануючої західної, притаманний процес незавершеної модернізації. Для неї є характерними відсутність чітких кордонів між сферами діяльності, персоналіфікація відносин, недосконалість механізмів контролю насилля та дуалізм норм [11, с. 15–30]. Інакше кажучи, трансформація «малого» суспільства в сучасне є процесом незавершеним.

Абстрактне структурне визначення сучасного модернізованого (розвинутого) суспільства передбачає одночасну трансформацію «простого» суспільства, в якому різні сфери повсякденної діяльності не диференційовані в складне індустріальне суспільство, що включає множини підсистем. Кожна підсистема має значний ступінь автономії стосовно до інших, в ідеальному вигляді сучасного модернізованого суспільства неподільність підсистем повинна бути зведена до нуля. «Головною умовою модернізації є функціональна диференціація підсистем, зокрема політики і релігії, економіки і політики, формування автономних сфер науки, мистецтва, приватного життя» [11, с. 19].

У модернізованому суспільстві взаємодія державної влади і підприємництва являє собою складну систему суспільних відносин між поліструктурами політичної та господарської влади з приводу спільного використання за допомогою різних важелів у своїх специфічних інтересах ресурсної бази економіки.

Незважаючи на наявність потенціалу неоекономічного зростання, модель незавершеної модернізації селянського суспільства через неповну функціональну відокремленість різних підсистем однієї від одної має потужний потенціал тінізації. Це призводить до можливості існування вкрай небезпечного корупційногенного явища «гібридизації» (синкретизму) влади (форми інституційної компліментарності), зрощення її, з одного боку, з бізнесом, з іншого – з криміналітетом [12, 13].

Гібридизація, змішування для вітчизняної соціально-економічної структури є не тільки не випадковою, стохастичною подією, а й одним із головних іманентних чинників її розвитку, що визначають цивілізаційні переваги суспільної організації і водночас обумовлюють існування асиметрично більшого по відношенню до пануючої розвинутої структури західного суспільства тягаря проблем, пов'язаних, зокрема, з тінізацією економічних відносин, наявності системної корупції.

У зв'язку з необхідністю подолання вищезазначеного протиріччя слід звернутися до зауважень відомого англійського дослідника селянської цивілізації Т. Шаніна, який радив зосередити увагу на так званих маргінальних соціально-економічних формах, що, на його думку, притаманні селянському суспільству [14]. Це експлоярні (позаполюсні), нечисті економічні форми, які відбивають об'єктивно властиву цьому суспільству якісно більшу різноманітність змішаних форм,

що значною мірою, формують економічну структуру, альтернативну пануючій у даний час розвинутої ринковій.

Сучасні модернізаційні успіхи південно-східноазійської моделі економічного розвитку пов'язані, зокрема, з тим, що їй притаманна набагато більш розвинута експлоярна структура, ніж у сучасного західного суспільства, і у зв'язку з цим вона є значно більш стійкою, адаптогенною до стрімких змін та перманентної нестабільності. Подібна експлоярність є закономірною рисою розвитку і українського суспільства. Так, йому на відміну від західного відповідає не тільки тотальний характер гібридизації влади, а й наявність гібридних економічних форм, таких як податок на додану вартість [15], напівпідприємництво. Як зазначають дослідники економічної структури українського суспільства, вагомим засобом його виживання є надзвичайно щільний характер приватного бізнесу з роботою за наймом – напівприватно-службовою діяльністю. Для багатьох підприємців-службовців збереження посади (службового місця) в «офіційній» діяльності відіграє багатофункціональну роль: для одних вона є головним засобом нейтралізації конкурентно-адміністративного контролю та протидії, соціального прикриття, для інших – способом накопичення трудового стажу, для третіх – страховкою на випадок стрімких соціальних змін, банкрутства, для четвертих – джерелом доступу до дефіцитних ресурсів, пільг та ділових зв'язків [16]. У цьому полягає найпотужніше джерело тінізації вітчизняних суспільних відносин, насамперед на рівні верхніх поверхів владної еліти.

Гібридизація бізнесу і влади, обумовленість якості однієї складової гібридизації іншою підносить рівень корупції у владі на новий, якісно вищий рівень. Тіньова бізнесова складова потребує опанування кримінальної адміністративної сфери як вкрай перспективної у специфічно бізнесовому відношенні, а владна – перебудовується на корупційний бізнес як мету діяльності в адміністративній діяльності, їх (кримінального бізнесу та кримінальної влади) абсолютне зрощення. Дана форма гібридизації є вкрай небезпечною та занадто «продуктивною» з точки зору інвестицій в кримінальний бізнес. Однак для свого розвитку вона потребує всезагальної тінізації адміністративної сфери, яка досягається в «тіньовому парасуспільстві» та «автономній державі».

Дослідження сучасної якості корупційно-тіньових явищ слід почати з виникнення самого поняття «тіньова економіка», еволюції методу тіньового зростання, тих суспільних форм, які утворюються у зв'язку із синергетичним характером самих корупційно-тіньових проявів – звернути увагу на ті утворення, які існують за межами термінів міжреволюційних циклів, наявності особливої толерантності серед еліти та певних кіл бізнесу до цих трансцендентних процесів.

Онтологічна тіньова діяльність існує тисячі років, але вона як система у вихідний період свого розвитку не мала такого рангу небезпеки серед загроз державі та суспільству. У цей доісторичний (для «тіньової економіки») період вона розвивалася екстенсивно і мала паразитарно-компенсаційний характер (I тип тіньового зростання).

Тіньова економіка I типу виникає у просторі протиріч між різними (часто функціонально близькими формами чи сферами діяльності), наприклад, між платоспроможним попитом та спроможністю виробничо-збутової, логістичної сфери його задовольняти, між зростаючими потребами суспільства та

обмеженими засобами, які держава спрямовує та забезпечує щодо їх задоволення тощо. Розширення спектру таких протиріч, набуття ними кризової форми перетворюють їх на все більш розширений простір тіньової діяльності. Таким чином, екстенсивний тип тіньового зростання – це розширення паразитарної тіньової діяльності на основі переважно кількісного збільшення обсягу протиріч при збереженні попередніх техніко–технологічних і кваліфікаційних параметрів тіньового менеджменту. У певній мірі тіньова економіка при цьому типі зростання виконує і позитивну – компенсаторну функцію задоволення суспільних потреб у зв'язку з тим, що офіційна система не в змозі задовольнити нагальні суспільні потреби.

Принципово інший тип зростання (II тип інтенсивного тіньового зростання – «криміногенно–інноваційний») виникає в умовах «революції менеджерів», коли його суб'єкти активно використовують саму систему менеджменту, створюють широко розбудовану штучну систему кримінальної (криміногенної) неосфери менеджменту для здійснення тіньової діяльності – штучне розширення самого простору, сфер, форм тіньових процесів. Їх методів та механізмів. Особливу потужність інтенсивному типу тіньової економіки надає його обумовленість синкретизмом (гібридизацією) бізнесу та влади, інтеграцією, синергетизмом тіньової діяльності цих важливих функціональних суспільних сфер. Таким чином, інтенсивний тип зростання потребує принципово іншого – вищого техніко–технологічного базису, що продукується надсучасними досягненнями менеджменту, інформатики, логістики, інноваційних технологій тощо. Проявами такого типу тіньового зростання є сучасна розбудова приватизаційних процесів, конвертаційних центрів, енергетична залежність країни (що має у великій мірі штучний тіньовий характер), тіньові структури типу Росукренерго, «віртуальна» економіка тіньових фінансових, валютних криз, вилучення геоекономічної ренти засобами потоків контрабанди, утворення тіньової дельти у трансфертних цінах через формування «чорних» тіньових зон типу «Придністров'я», «Новоросії», тіньові засоби знищення українського війська, гібридна війна, що утворює величезних обсягів комплекс тіньових методів, сфер, форм тощо. Слід підкреслити, що розвиток форм інтенсивного типу зростання тіньової діяльності йде не внаслідок лише розвитку суспільних, кризових протиріч, а в результаті розвитку тіньового потенціалу менеджменту, перш за все, вищих його ланок та бюрократично–корупційних вищих ланок державного управління, їх тіньового, паразитарного менталітету та інтересу.

III. Синкретизм тіньового бізнесу та влади як макросупільне утворення, що відповідає криміногенним «можливостям» інтенсивного типу тіньового зростання, як симбіоз тіньової влади та бізнесу потребують й відповідної адекватної форми владної організації, яка виявляється в існуванні тіньової «автономної держави» [17].

Суспільна форма тіньової «автономної» держави є результатом діалектичного заперечення та утримання в собі (діалектичне зняття) попередніх форм історичного розвитку, вона має кланову неформальну структуру, сформовану на базі територіально–бізнесового та службово–бізнесового нагромадження клієнтських, корупційних зв'язків в адміністративно–бізнесових групах, що утворюють нетранспарентну, «автономну» (від офіційної держави, суспільства), паразитарну, паралельну офіційній, державу (державу–реципієнта

паразитарних структур). Таким чином, дисфункційні проблеми організації влади, зокрема наявності в ній системної тінізації, корупції в Україні, обумовлені найтіснішим зв'язком із закономірностями інтенсивного типу тіньової діяльності, розвитку метаморфоз неформальної організації, наявності джерел потенційної дисфункційності в їх генезі.

Існування автономної, тіньової держави за межами впливу, регулювання та контролю офіційної державної влади, замість цього зрощення її з провідними паразитарними сегментами влади, виведення з–під контролю суспільства, створення «автономної» тіньової держави – двійника офіційної, перетворює її на наймогутнішу частину сучасної тіньової діяльності, на основний активатор, репродуктор, каталізатор поширення паразитарної тінізації та корупцізації економічного життя через перекидання фінансового тягаря на плечі ординарної економіки. Ця друга тіньова, системно корупційна, паразитарна «автономна» держава не тільки знаходиться поза офіційного контролю та регулювання, але й активно протистоїть, протидіє офіційній державі, в значній мірі обмежує її можливості щодо реформування та розвитку, контролю з боку суспільства.

Терміни існування «автономної» держави, структури, організації, головних її рухомих сил не є дзеркальним відображенням офіційної, панування головних політичних команд в «автономній» та паралельній офіційній державах має свої закономірності розвитку та механізми впливу.

Другою стороною корупційного симбіозу тіньової влади та бізнесу (економіки) у вітчизняному суспільстві в економіці є наявність тіньової паразитарної елітної структури, яка синкретично (гібридно) зв'язана з владою, органічно інтегрована з нею.

Сучасна елітна, паразитарна, тіньова економіка – це базовий (у межах загального економічного простору) системоутворюючий сектор народногосподарської структури, як правило, за межами реального сектора, який визначає головне спрямування, систему головних інтересів і протиріч економічного розвитку, характер зв'язку між базовим і периферійними секторами. Це синергетична форма утворення та розширення структурного розламу, що покладено на підсилення потоку гібридизації (синкретизму) вищих ланок влади та великого бізнесу. Дослідження конкретної соціально–економічної форми елітного сектора, його зв'язків з тіньовою державою залежить від відповідних функцій історичного етапу розвитку всієї економічної структури суспільства, в яких відбувається модифікація цієї форми. В умовах кризи державного управління, загострення протиріч модернізації, панування як провідної тіньової, корупційної функції перерозподілу власності та влади елітний сектор не може не набувати паразитарної форми.

Змістом синкретизму «автономної» держави та тіньового, паразитарного (олігархічного) сектора є відносини господарювання для обмеженого кола осіб, забезпечених олігархічними, політичними відносинами, корупційними та родинними зв'язками з вищими щаблями адміністративної та судової влади, правоохоронних органів, відсутністю економічної, політичної, кадрової конкуренції в поєднанні з необмеженим доступом до національних ресурсів країни. Форма існування симбіозу елітного сектора та «автономної» держави набуває форми тіньового парасуспільства – альтернативного тіньового центру влади та суспільного розвитку, мегакорупційного утворення. У цих умовах корупція набуває системного харак–

теру, стає неодмінним атрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції. Тіньове парасуспільство – це закрита сфера народного господарства, що монополізована олігархічними структурами, що мають на меті отримання надвисоких доходів за допомогою використання значною мірою спекулятивного фінансового капіталу. Існуюча як пануюча тіньова структура, тіньове парасуспільство утворює, відповідно до своїх потреб, і тіньову політичну, соціально-економічну інфраструктуру, що зумовлює тіньовий режим функціонування рядових суб'єктів господарювання.

Сучасна фінансова, економічна криза в країні, численні фактори «гібридної війни» активно виконують функцію щодо значного піднесення, посилення тіньово-корупційного перерозподілу власності та влади, домінуючих вузлових впливів у тіньовій інституційній структурі на користь суб'єктів паразитарного, тіньового парасуспільства.

IV. Особливо деформаційно-корупційно небезпечними для українського суспільства є імперські впливи на національну еліту в умовах розвитку тіньового парасуспільства як мегакорупційного утворення, за допомогою яких здійснюється розбещення моделлю колабораціонізму власних верхів, у тому числі за допомогою спецслужб, активний тіньово-корупційний перерозподіл кращих ресурсів проімперських місцевих еліт на користь метрополії, що фактично знищує кадрові ресурси всієї периферії колишньої імперії.

Глибока системна криза, у тому числі що викликана й зовнішньою агресією, коли надзвичайно послаблені всі захисні механізми держави, створює особливо сприятливі умови для піднесення деструктивної для суспільства діяльності проімперських владних структур, у тому числі тіньової спецслужб. Саме з цими формами імперського тиску пов'язаний надпотужний процес гібридизації влади, розвитку корупції, масштабної тінізації, втечі капіталу за кордон тощо.

Таємна, тінізаційна діяльність всього імперського державного апарату, всієї політичної структури, їхній вплив на периферію імперії перетворюється на домінуючу. В умовах глибокої кризи радянської системи «...дивлячись на вмирущу партію, заражену гангреною корупції, таємні служби хотувалися привласнити собі всю повноту влади. Задля цього вони створили in extremis коло смертного одра КПРС «тіньову армію», озброєну найскладнішою апаратурою, обмеженими засобами і повноваженнями; її вкрай специфічне завдання полягало в таємній реінфільтрації в колективи великих і малих підприємств, заводів та інституцій. Завдяки тому дрібному й потаємному державному перевороту КГБ – цей інструмент на службі дискредитованої партії – остаточно піднісся до рангу зверхника і господаря. Водночас перебуваючи і на вершині влади, і в сукупності регіональних структур, КГБ пронизав усю величезну советську імперію». Вибір Андропова був украй промовистий і офіційно й безперечно підтвердив факт, що таємні служби нарешті вирвали владу в Комуністичній партії... Проекти і стратегії розробляли в КГБ, Політбюро схвалювало їх, а потім повертало КГБ для реалізації. Справжньою владою став КГБ.

Таким чином, відбулося становлення сучасної системи тінізаційної діяльності істеблішменту Росії, спецслужб інших імперій в постімперський період їх розвитку, домінуючого їх впливу на весь пострадянський простір, у тому числі на Україну, на

подальший процес переродження, перш за все, її еліти, набуття нею рис усе більш паразитичного прошарку. Це обумовлює існування неадекватного представництва суспільних інтересів. Новітні політичні інститути виявилися демократичними лише за формою, їхній зміст, реальний механізм діяльності не відповідають критеріям сучасної демократії, практично за своєю суттю вони є постімперські, корупційно-провінційні. Внаслідок цього сьогодні жоден із владних або значних вітчизняних суспільно-політичних інститутів не представляє адекватно інтересів широких верств суспільства.

Найбільш виразними рисами сучасної, залежної від постімперських структур бізнесово-, політично-, економічно-, ідеологічно- еліти є нехтування суспільними інтересами, безконтрольність, безвідповідальність, нетранспарентність, потяг до тіньових корупційних кулуарних механізмів. Як наслідок, між владою і суспільством поглиблюється глибоке протиріччя, влада потрапляє у корупційну «пастку», з якої немовби немає виходу. Влада звертається до суспільства тільки тоді, коли виникає сезонна потреба у черговій суспільній легітимації подовження її повноважень або підтримки її політичних ініціатив.

Таким чином, сучасний системний рівень корупції в країні обумовлений наявністю такого корупційногенного суспільного утворення як тіньове парасуспільство, що є найбільш розвиненим за своїми деформаційними, тінізаційними можливостями, вітчизняною макросуспільною корупційною тіньовою формою, що мають високий ранг тіньової небезпеки – небезпеки надзвичайного звуження легітимної частини реалізації офіційної національної політики держави, подальшої корупційної руйнації, деградації інституційної системи держави, громадянського суспільства.

Необхідність широкого реформістського оновлення суспільства обумовлює виконання для цього необхідної передумови – попереднього обмеження, поступового детінізаційного оздоровлення системи наявного тіньового парасуспільства.

Висновки

Соціально-економічне життя вітчизняного суспільства проходить під перманентним посиленням загрози корупції як мегазагрози національній безпеці, головного засобу руйнації механізму державного управління, загрози, що синкретично з державою існує як корупційна пастка, в яку потрапляє влада при всіх спробах її реформування та революційного оновлення. Це обумовило для суспільства необхідність нагального пошуку причин існування феномену «корупційної пастки» та нормативного забезпечення виходу з неї. Так, з початку 90-х років двадцятого сторіччя розпочато розбудову нормативно-правового інституційного забезпечення протидії корупції.

Незважаючи на суттєве зростання засобів інституційного забезпечення боротьби із корупцією, сама їх ефективність є неадекватно низькою відповідно до вимог суспільства та його витрат на розбудову інституційної інфраструктури цієї боротьби, а сама антикорупційна протидія, у суспільній свідомості, перетворилася на своєрідний політичний плюмаж, імітацію, засіб отримання електоральних переваг та політичної прихильності. Щодо практичного та теоретичного чинника дослідження шляхів протидії корупції, то його недоліки, в значній мірі, визначені незадовільним дослідженням причин існування цього складного, полісистемного, синергетичного явища.

До вертикально інтегрованої полісистеми базисних причин стійкого відтворення такої небезпечної суспільної девіації як корупція, її імунітету до антикорупційного реформування в Україні, слід віднести:

1) цивілізаційні особливості інституційної структури в Україні, її схильність до квазіобщинної організаційної природи;

2) особливості протиріч процесів модернізації, їх корупційногенний характер у зв'язку з виникненням, як результат незавершеної модернізації, гібридних (синкретичних) утворень;

3) формування тіньового парасуспільства із провідною функцією тіньового перерозподілу власності і влади, домінуючих вузлових впливів у тіньовій інституційній структурі; макрокорупції як їх головного, корупційного утворення;

4) наявність зовнішніх потужних корупційногенних постімперських факторів впливу.

Сучасний системний рівень корупції в країні обумовлений наявністю такого корупційногенного суспільного утворення як тіньове парасуспільство, що є найбільш розвиненим за своїми деформаційними, тінізаційними можливостями, вітчизняною макросуспільною корупційною тіньовою формою, що мають високий ранг тіньової небезпеки – небезпеки надзвичайного звуження легітимної частини реалізації офіційної національної політики держави, подальшої корупційної руйнації, деградації інституційної системи держави, громадянського суспільства.

Необхідність широкого реформістського оновлення суспільства обумовлює виконання для цього необхідної передумови – попереднього обмеження, поступового детінізаційного оздоровлення системи наявного тіньового парасуспільства.

Список використаних джерел

1. Овчинский В.С. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции // Международно-правовые основы борьбы с коррупцией и отмыванием преступных доходов: Сборник документов / В.С. Овчинский. – М., 2004.

2. Овчинский В.С. Конвенция Совета Европы о гражданско-правовой ответственности за коррупцию // Международно-правовые основы борьбы с коррупцией и отмыванием преступных доходов: Сборник документов / В.С. Овчинский. – М., 2004.

3. Сурков К.В. О понятии коррупции и возможностях правового воздействия на нее / К.В. Сурков // Методологические проблемы воспитательной и кадровой работы в органах внутренних дел и внутренних войск. – СПб, 1991. – С. 33–37.

4. Губарева І.О. Формування економічної безпеки України / І.О. Губарева. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2015. – 443 с.

5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М.: АСТ, 2014. – 571 с.

6. Зибер Н. Избранные экономические произведения: [в 2-х томах] / Н. Зибер. – Т. 2. – М., 1959. – С. 7.

7. Туган-Барановский М.И. Социалистические общины последователей Оуэна и Фурье / М.И. Туган-Барановский // Вестник Европы. – 1913. – №2.

8. Туган-Барановский М.И. Социалистические общины нашего времени / М.И. Туган-Барановский // Вестник Европы. – 1913. – №3.

9. Лановик Б.Д. Економічна історія / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович. – К.: Вікар, 2001. – С. 209–210.

10. Шайо А. Клиентизм та здириство: корупція в перехідному періоді / А. Шайо // Політична корупція перехідної доби / [За ред. С. Коткіна, А. Шайо]. – К.: «К.І.С», 2004. – XX. – 440 с.

11. Олейник А.Н. Тюремная субкультура в России: от повседневной жизни до государственной власти / А.Н. Олейник. – М.: ИНФРА-М, 2001. – С. 15–30.

12. Кара-Мурза С.Г. Советская цивилизация (книга первая) / С.Г. Кара-Мурза. – М.: Алгоритм, 2001. – С. 123–125.

13. Огородник В. Тіньова економіка як кримінально-економічний феномен // В. Огородник // Політична думка. – 1996. – №3–4. – С. 91–92.

14. Шанин Т. Иное всегда дано... / Т. Шанин // Знание–сила. – 1990. – №9. – С. 12–17.

15. Павлишенко М. Про економічну суть податку на додану вартість / М. Павлишенко // Економіка України. – 1993. – №7. – С. 50.

16. Зубов В.О. Людинотворчі виміри малого бізнесу та проблеми його розвитку в Україні / В.О. Зубов // Бюджетно-податкова політика в Україні (проблеми та перспективи розвитку): зб. наук. пр. за матер. наук.-практ. конф. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – С. 526.

17. Предборський В.А. «Автономна тіньова держава» як загроза національній безпеці / В.А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Науково-дослідного економічного ін-ту Мін-ва економіки України. – К., 2016. – Вип. 1. – С. 3–7.

*В.В. НОВИКОВ,
аспірант, НДЕІ Мінекономрозвитку і торгівлі України,
О.Ю. РУДЧЕНКО,
д.е.н., професор, завідувач відділом, НДЕІ Мінекономрозвитку України*

Інституційне забезпечення відносин публічно-приватного партнерства в Україні

У статті розглянуто особливості становлення системи публічно-приватного партнерства в Україні, недоліки законодавства, що його регулює, та запропоновані шляхи їх усунення.

Ключові слова: публічно-приватне партнерство, державний корпоративний сектор, бізнес, органи державної влади.

*В.В. НОВИКОВ,
аспірант, НИЗІ Минэкономразвития и торговли Украины,
А.Ю. РУДЧЕНКО,
д.э.н., профессор, заведующий отделом, НИЗІ Минэкономразвития Украины*

Институциональное обеспечение отношений публично-частного партнерства в Украине

В статье рассмотрены особенности становления системы публично-частного партнерства в Украине, недостатки за-